

SPECIFICS OF THE LITERARY CHARACTERS IN THE NOVEL “GERATSITE” BY ELIN PELIN, INCLUDED FOR STUDY AT THE HIGH SCHOOL LEVEL

Teodora Valeva

Burgas State University “Prof. d-r Assen Zlatarov” – Burgas, Bulgaria, teodoravaleva@abv.bg
ORCID ID: 0009-0003-3120-9827

Abstract: Among Elin Pelin's works, the novel "Geratsite," studied in 10th grade, holds a special place – nowhere else is the life of the Bulgarian village before the wars depicted with such realistic power. "Geratsite" is much more than just a picture of village life; it repeatedly goes beyond the fate of a single person or family, actually presenting the history of the Bulgarian village as a whole. The objective way the writer depicts the surrounding reality isn't some dry formula, but a real method for truthfully and vividly portraying life.

The novel “Geratsite” should by no means be seen as a purely descriptive work; on the contrary, it's a dynamic text rich in events and happenings. Besides offering deep social and philosophical insight, in his work Elin Pelin also demonstrates all the qualities of his unique creative talent – delving deeply into the characters' psyche, keen observation, remarkable skill in structuring the work, a distinctive sense of nature, simplicity, and at the same time, an unmatched command of language. Particularly valuable is his ability to develop characters, presenting them not as static, frozen artistic images, but as personalities who evolve.

This is yet another proof of both Elin Pelin's creative skill and his impeccable realistic sense, which makes "The Gerats" one of the brightest works in the Bulgarian literary sky.

Keywords: Elin Pelin, the novel "Geratsite", literary characters, specifics, high school level

ОСОБЕНОСТИ НА ХУДОЖЕСТВЕНИТЕ ОБРАЗИ В ПОВЕСТТА „ГЕРАЦИТЕ”, ЗАСТЪПЕНА ЗА ИЗУЧАВАНЕ В ГИМНАЗИАЛНИЯ ЕТАП НА ОБРАЗОВАНИЕ

Теодора Вълева

Бургаски държавен университет „Проф. д-р Асен Златаров“ – Бургас, България,
teodoravaleva@abv.bg
ORCID ID: 0009-0003-3120-9827

Резюме: Между творенията на Елин Пелин повестта „Гераците“, застъпена за изучаване в 10. клас заема особено място – никъде другаде не е изобразен с такава реалистична сила животът на българското село преди войните. „Гераците“ е много повече от обикновена картина на селския живот, в нея многократно се надхвърлят границите на съдбата на един човек или на едно семейство, а написаното всъщност представя историята на българското село изобщо. Обективният начин, по който писателят представя заобикалящата реалност не е някаква суха формула, а действителен метод за правдиво и пълнокривно изображение на живота.

Повестта „Гераците“ далеч не трябва да бъде разглеждана като описателна творба, а дори напротив – като динамичен и богат на случки и събития текст. Освен дълбоко обществено-идейно прозрение, в своето произведение Елин Пелин показва и всички качества на самобитната си творческа дарба – проникване дълбоко в психиката на героите, наблюдателност и забележително умение на композиционна постройка на произведението, специфично чувство за природата, простота, но едновременно с това и неповторимо владее на езика. Особено ценна е способността му да разгъва характерите, представяйки ги не като статични и застинали във времето художествени образи, а като личности, които търпят развитие.

Това е още едно доказателство както за творческото умение на Елин Пелин, така и за неговия безпогрешен реалистичен усет, който превръща „Гераците“ в едно от най-ярките произведения на българския литературен небосклон.

Ключови думи: Елин Пелин, повестта „Гераците“, художествени образи, специфики, гимназиален етап

1.УВОД

Когато четем произведенията на Елин Пелин не можем да не открием възпята в някои от героите му една дълбока вътрешна съсредоточеност и сякаш откъснатост от света, зад които всъщност се крие най-смисленото и непрекъснато вътрешно общуване с хората.

Неговият творчески свят е необятен, а името му и до днес се свързва с неповторимо езиково майсторство и художествено очарование.

Обективният начин, по който представя заобикалящата реалност не е някаква суха формула, а действителен метод за правдиво и пълнокрѐвно изображение на живота. Служейки си с него, той оставя „нарисувани“ десетки живи хора, конкретни жизнени образи, които сякаш наистина съществуват в съзнанието на читателите и за които имаме впечатлението, че са взети направо от ежедневието, че сме ги срещали, че ги познаваме и дори сме разговаряли някога с тях. (Йовева, Р., 2000) Когато се докосваме до произведенията на този голям майстор на словото, няма как да не се възхитим на умението, с което е построил разказите си, на извънредно сполучливото разполагане на фабулата, на силата и изразителността на езика. (Иванова, Н., 2019, 2022) Всяка дума е на мястото си и изпълнява определена роля в описанието или в диалозите между персонажите, а простотата и непосредствеността, с които са създадени художествените образи продължават да нямат аналог и до днес.

2. ИЗЛОЖЕНИЕ

Четейки разказите на Елин Пелин, не може да не отделим специално внимание на образа на природата. Проблемът за мястото ѝ в контекста на развитието на българската (а и на световната) литература е обширен и изискващ определено отношение. (Иванова, Н., 2024) Редица автори сякаш в даден момент от творческия си път спират да „виждат“ природата, а всъщност въпросът, засягащ мястото ѝ в белетристичната творба е преди всичко въпрос на художествена пълнота, свежест и сочност на изображението. (Иванова, Н., 2018, 2021) Елин Пелин обича българската природа и умее да я изобразява с цялата ѝ привлекателност и красота. В неговите произведения тя се свързва с любовта към полския труд, с чистотата, наивността и жизнерадостта на редица селски образи. „Певецът на българското село“ предава със свежи черти опиянението от младостта и любовта, радостта от живота и от красотата на всичко, което заобикаля обикновения човек. С възхищението му от природата се свързва и непресъхващият му оптимизъм, а в неговите разкази той произтича преди всичко от искрената му обич към хората и от вярата му в доброто, съхранено в човешката душа.

Между творенията на Елин Пелин повестта „Гераците“, застъпена за изучаване в 10. клас заема особено място – никъде другаде не е изобразен с такава реалистична сила животът на българското село преди войните. „Гераците“ е много повече от обикновена картина на селския живот, в нея многократно се надхвърлят границите на съдбата на един човек или на едно семейство, а написаното всъщност представя историята на българското село изобщо.

Произведението започва с описание на стария Герак, като пред читателя се разкрива образът на неговата голяма бяла къща, разположена на лично място, сред широк двор, „в който можеше да се смести една махала и който околорѐст бе ограден като кале с бели зидове“. Това е обстановката, в която живее най-заможният човек в околността Йордан Геракът. В този сплотен в началото дом дядо Йордан и тримата му синове образуват семейна задруга с обща собственост, която далеч не е само имот, а ядро на семейно щастие и разбирателство. В първата глава на повестта Елин Пелин изобразява благополучието на това голямо семейство, но загатва и за зародишите на неговото разпадане. Трябва да дойде един внезапен удар – смъртта на баба Марга, жената на стария Герак, за да се проявят първите признаци на нарушената хармония, в която дядо Йордан изпуска юздите от ръцете си – „В къщи изпълзяха като змии, незнайно откъде, средни, недоразумения, крамоли и отровиха мекия домашен покой, сладко стряван толкова дълги години от любоврейната топлина на общото огнище.“ От този момент нататък вниманието на писателя се насочва най-вече към синовете и снахите на стария Герак. Без да се спира с подробна характеристика на всеки един от тях, Елин Пелин рисува цяла поредица от случки, които дават представа както за характерите, така и за отношенията между членовете на фамилията. Пред читателя един след друг изплуват ярко очертаните образи на Божан и Божаница с болнавото им момиче Йовка, Петър и Петровица, Павел и нежната Елка с малкия им Захаринчо. За разлика от старите Гераци – дядо Йордан и баба Марга – това вече е едно ново поколение с други разбирания и стремежи, с други навици и порядки, които дават и различна посока на живота на голямото семейство. В тази нова атмосфера се раждат центробежните сили, които окончателно го разрушават и водят до раздробяване на земеделското стопанство. Най-напред се проявяват частнособственическите стремежи на отделните членове – страстта за имоти и пари, която поглъща напълно съзнанието на Божан. Тук се срещаме и с жаждата за лек, ленив и безгрижен живот на Петър, а после „виждаме“ и Павел, който още в началото е характеризирен като „пъргав, пресметлив и очоваден човек.“ Бащата възлага най-големи надежди на него, изпраща го да учи до трети клас, оженва го за най-хубавото момиче в селото, а всъщност точно Павел нанася най-голямото поражение върху доскорощния мирен и сговорен дом на Гераците. Елин Пелин отделя особено внимание на този образ, защото именно Павел представлява модерният човек в патриархалната селска действителност, възплавайки в себе си новото, което се явява в селския живот, в бита и в душата на селския човек под влиянието на напирашката градска действителност. Погледнат в същността си, той изскача от закостенелите рамки на установения ред, разчупва оковите на традицията и рутината, не успява да открие желаните възможности за развитие и разгръщане на силите и потенциала си в атмосферата на родното място и потърсва нови пътища и хоризонти. Павел символизира напора, който

идва отвън, от града, от други социално-икономически форми и който, насилвайки стените на ограничаващите го традиции и порядки, иска да ги разбие и да даде възможност на новия живот, който неизбежно приближава, за да завладее селото; на новата култура, създадена при друга, по-висока и по-напреднала обществена и стопанска обстановка, така различна от патриархално-битовата.

Амбицията определя пътя му – попаднал в града, за да отбие военната си служба, той намира там средата, за която така дълбоко е копнял и остава завинаги свързан с нея. Самата мисъл за завръщане към стария начин на живот вече е невъзможна и недопустима – селската атмосфера, тихият и спокоен пристан на родното огнище, благият и сговорчив характер на жена му Елка – всичко това не може повече с нищо да го привлече, а дори напротив – истински го отблъсква. Затова и всяка негова поява в селото има винаги отрицателни последици – защото дълбоко в душата си Павел вече се е превърнал в елемент на разложение.

Героят преминава през твърде дълбоко и сложно психологическо развитие. Няма нищо противоречиво и парадоксално в това, че новият човек, жадуващ за различен начин на живот, обладаният от съвременни устрем и копнежи, е усвоил само отрицателните прояви на средата, в която е попаднал. Там той се отдава изцяло на лекомислието, разврата, нравственото и физическо падение, възприемайки само лошата страна на тази нова действителност. Точно тук се проявява голямата творческа проникателност на Елин Пелин, изключителният му реалистичен усет. В лицето на Павел писателят всъщност изобразява едно типично явление – „рисунка” на новия тип селски човек, попаднал в градска среда, без обаче да е скъсал напълно със своите корени, до известна степен декласиран, с все още неопределени и неустановени представи за новата настъпваща действителност, с неизбистрен поглед за задачите, които му поставят различните условия, в които е попаднал. Той няма здрава социална, идейна и нравствена опора под краката си и затова се изгубва почти напълно във водовъртежа на новия живот, а не тръгва по устойчивите, сигурни, здрави и положителни пътища. (Йовева, Р., 2000)

Разглеждан от социална гледна точка, образът на Павел крие още редица интересни особености. Той може да се свърже и с определени социални и дори стопански (за тогавашното време) тенденции в развитието на обществото (неслучайно е намерението му, макар и измамно, да започне търговия в града). Трябва да се споменат и пораженията, които новият свят, носен от Павел, нанася върху фамилната му среда, и то най-вече върху съдбата на собственото му дете. Загубвайки баща си и майка си, духовната и материална опора на рода и на рожденото си място, малкият Захаринчо е принуден да се отправи към града, за да започне работа като слуга или чирак – към същия този град, който някога Павел „довежда” в дома си и за чиито безкрайни възможности заплаща с живота си.

Разглеждайки изобразените лица в повестта, специално внимание заслужава и още един образ – този на Елка, жената на Павел. Елин Пелин извайва дълбоко затрогващо изображение на селската девойка, като успява деликатно да проникне в епицентъра на нейните емоции, чувства и копнежи, а след това да разкрие всички тъги, разочарования и страдания, които тя, вече като омъжена и като майка, преживява. Съпругът ѝ е този, който разрушава и нравствено, и физически нейния живот. Елка възплаква в себе си най-тежкото и скрито страдание и изгасва като истинска мъченица. Тя е изтъкана от нежност, безпомощност и безсилие, всеотдайна любов и жертвоготовност, които нямат място в жестоката действителност и затова, заедно с нейната, и с тази на стария Герак, смърт, всъщност рухват напълно основите на патриархалния ред, на връзката с миналото и вековните традиции, на семейните ценности и устои.

3.ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Освен дълбоко обществено-идейно прозрение, в повестта „Гераците” Елин Пелин показва и всички качества на самобитната си творческа дарба – проникване дълбоко в психиката на героите, наблюдателност и забележително умение на композиционна постройка на произведението, специфично чувство за природата, простота, но едновременно с това и неповторимо владение на езика. Особено ценна е способността му да разгъва характерите, представяйки ги не като статични и застинали във времето художествени образи, а като личности, които търпят развитие. (Танкова, Р., 2016)

„Гераците” далеч не трябва да бъде разглеждана като описателна творба, а дори напротив – като динамичен и богат на случки и събития текст. Изходната точка е дадена само с най-необходимите подробности още в първата глава, но дори и там вече се явяват нови мотиви, нови тласъци, които движат действието напред и то се развива с естествена скорост, с плавна последователност, без задържане и излишни описания до самия край.

Това е още едно доказателство както за творческото умение на Елин Пелин, така и за неговия безпогрешен реалистичен усет, който превръща „Гераците” в едно от най-ярките произведения на българския литературен небосклон.

ЛИТЕРАТУРА

- Иванова, Н. (2021). Компетентностният подход в обучението по български език и литература в началния етап на основната образователна степен// Български език и литература. 63(3).
- Иванова, Н. (2019). Литературата за деца и формирането на читателска култура у учениците в начална училищна възраст. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“.
- Иванова, Н. (2019). Литературното обучение в началния етап на основната образователна степен. София: БГ учебник.
- Иванова, Н. (2024). Подходи в обучението по български език и литература в 1. – 4. клас – съвременни измерения. София: РААБЕ България.
- Иванова, Н. (2022). Равнище на езиковата подготовка и култура на студентите педагози и стилът на устно изложение на учителя. София: Университетско издателство "Св. Климент Охридски".
- Иванова, Н. (2019). Родноезиковото обучение в началния етап на основната образователна степен. София: БГ учебник.
- Иванова, Н. (2021). Формиране на умения за четене с разбиране и извличане на информация от различни източници чрез обучението по български език и литература в начална училищна възраст. София: Университетско издателство "Св. Климент Охридски".
- Иванова, Н. (2018). Формирането на компетентности в обучението по български език и литература в I-IV клас. София: РААБЕ България ЕООД. ISBN: 978-619-256-059-1.
- Иванова, Н. (2024). Читателската култура на учениците в начална училищна възраст и литературата за деца. София: РААБЕ България.
- Йовева, Р. (2000). Методика на литературното обучение. Ш., УИ: „Еп. К.Преславски“.
- Танкова, Р. (2016). Методика на обучението по български език и литература в началното училище, Пловдив, УИ „Паисий Хилендарски“.